

1950

บ้าน

ครูอันมีภาพรวมชัดเจนแล้วว่า ครูจะทำอะไรบ้างในแผนชีวิตช่วงนี้ ครูเลือกหยิบบางสิ่งบางส่วนที่จำเป็นหรือเหมาะสมมาทำก่อน ครูเดินทางเป็นขั้นเป็นตอนและอย่างพร้อมที่จะเชื่อมประสานกันเข้าเป็นระบบอุปมาดังครูเห็น “ไฟร” แต่ค่อย ๆ ให้งานดำเนินไปประดุจบรรจุปลุก “พุทธ” ทีละต้น ๆ และที่สำคัญคือครูใช้ต้นทุนทางปัญญาและแรงกายของครูมากกว่าทุนชนิดอื่นใด

บ้านพักอาศัยเป็นหนึ่งในความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่ครูประสงค์จะเร่งสร้างให้เสร็จทันฝนใหม่ที่ใกล้จะมาเยือน ดังนั้นในแต่ละวันแม้ครูจะสาละวนอยู่กับกิจกรรมนานา แต่ครูก็จะปลีกเวลาส่วนหนึ่งไปเสาะหาช่างตามหมู่บ้าน ครูตระเวนตั้งแต่บ้านใกล้จนไกลออกไปโดยรอบนับได้ ๖ หมู่บ้าน แต่พบว่าช่างทั้งหลายกำลังมืองานเต็มมือ เพราะเป็นช่วงว่างเว้นจากงานนา (หน้าร้อน) อันเป็นช่วงที่ผู้จ้าง (ชาวบ้าน) และผู้รับเหมา (ช่าง) ว่างด้วยกันทั้ง

สองฝ่าย ในที่สุดครูมาได้ช่างรายหนึ่งในอำเภอ ครูให้สร้างกระท่อมไม้ขนาดเส้า ๘ ต้น หลังคามุงหญ้า กั้นฝาเฉพาะช่วงเส้าเดียว นอกนั้นปล่อยโล่ง ครูให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการตัดสินใจของช่างว่างานนี้จะต้องทำอยู่ในพื้นที่ซึ่งไม่มีทั้งน้ำกินน้ำใช้และไฟฟ้า ช่างเจรจาตกลง รับเหมาภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว แต่วันจริงกลับกลายเป็นว่าไม่มีใครเตรียมอะไรมาเลยนอกจากขวาน ม้อน และเลื่อยเก่า ๆ (ที่ต้องนั่งลับฟันเลื่อยทีละชิ้นานับชั่วโมง จึงจะเริ่มงานได้) ดังนั้นน้ำบรรจุขวด (เล็ก) ๒ ขวดที่ครูอันมีติดตัวจึงต้องยกให้ช่างดื่มดับกระหายไปพลางก่อน

ครั้นถึงตอนที่ต้องบากหัวเส้า เลื่อยไม้ และทำอะไร ๆ ด้วยระบบไร้ไฟฟ้า ช่างก็เริ่มหงุดหงิด (คงจะทั้งเหนื่อย ท้อ และหิว) ช่างบางคนบอกว่าผู้รับเหมาไม่ได้บอกอะไร เรียกให้กระโดดขึ้นรถบอกว่าจะไปสร้างบ้านทำได้ไม่กี่วันช่างชุดนี้ก็ถอยร่นไป หัวหน้าช่างไปหาหมาใหม่อีกชุด คราวนี้เป็นทีม “สารพัดช่าง” กล่าวคือเป็นช่างทำสิริรถคนหนึ่ง ช่างเย็บผ้าคนหนึ่ง และอีกคนเป็นสัปเหร่อ ไม่นานนักช่างทำสิริรถและช่างเย็บผ้าก็มีอาการแพ้งานก่อสร้าง ภาระหนัก (ยิ่งขึ้น) จึงตกอยู่กับครูอันเพราะเดิมครูก็ทำทุกอย่างเหมือนมากับทีมช่างอยู่แล้วตั้งแต่คณะช่างชุดแรก ในที่สุดคณะช่างชุดหลังนี้ก็ลาจากไปหลังจากขึ้นโครงบ้าน มุงหลังคา กั้นฝาห้องแล้วเสร็จ และตีพื้นไว้เพียง ๔๐ เพอร์เซ็นต์

ถึงกระนั้นก็ถือได้ว่ากระท่อมหรือเรือนไม้หลังนี้เสร็จพอพักได้ ครูอันจึงเตรียมย้าย (จากการกางเต็นท์นอนในนา) เข้าพื้นที่ ขาวนี้ทำความประหลาดใจให้กับชาวบ้านอีกคำรบหนึ่ง เพราะเป็นที่ลวงรู้หรือเลื่องลือมานานเกี่ยวกับปรากฏการณ์บางอย่างละแวกพื้นที่ของครูอัน ซึ่งที่แล้วมาผู้คนจะไม่อย่างกรายไปไกลหลังตะวันตกดิน ผู้แก่ผู้เฒ่า สาวหนุ่ม และเด็กต่างบอกเล่ากล่าวขานถึง บางคนเคยเล่าประสบการณ์ตรงให้ครูอันฟังแล้ว

อาจารย์ของครูอ้นถามถึงความรู้สึกนึกคิดของครู ครูตอบว่า “ผมอยู่ได้ครับ” แต่เมื่อถึงคืนแรกที่ครูอ้นเข้าพำนักในพื้นที่ อาจารย์ก็ตัดสินใจอยู่เป็นเพื่อน รุ่งเช้าเมื่อฟ้ากระจ่างทั่วแล้ว ครูอ้นก็ได้มีโอกาสรับแขกชุดแรก พ่อหนุ่มตัว แขนงถามครูว่า “เมื่อคืนเจออะไรบ้าง?”

อันที่จริงช่วงนี้อาจารย์ของครูอ้นหมดภารกิจในพื้นที่ต่าง ๆ แล้ว แต่ยังคงเดินทางไปเยี่ยมเยียนครูอ้นเป็นระยะ และทำหน้าที่ไปรษณีย์สื่อสาร ระหว่างครูกับครอบครัว (ที่อยู่ในกรุงเทพฯ) ซึ่งแม้จะให้สิทธิเสรีแก่ลูกใน การดำเนินชีวิตแต่ก็มีไ้ประเด็นที่จะทำให้คลายความอาทรห่วงใย ครูอ้นผู้ รู้จักคุณพ่อคุณแม่อย่างลึกซึ้งถึง “ใจ” จึงขอร้องทางบ้านมิให้เดินทางไปเยี่ยม จนกว่าเธอจะสร้างเรือนอิฐดินซีเมนต์ (อิฐบล็อกประสาน) แล้วเสร็จ เพื่อ ให้ผู้ใหญ่สะดวกสบายและที่สำคัญคือเพื่อมิให้เห็นภาพระหว่างบุกเบิก อาจารย์ของครูอ้นเข้าใจในธรรมชาติแห่งความผูกพันฉันพ่อแม่ลูก ขณะเดียว กันก็ “รู้จัก” ลูกศิษย์ของตนเป็นอย่างดี จึงเข้ารับบทบาทในช่วงแห่งความ “ยาก” ของลูกศิษย์ด้วยความเต็มใจ และรู้ด้วยว่าลูกศิษย์ของเขากำลังจะ “เกิด” อีกครั้ง

ความยากก็คือความยาก ความยากไม่ใช่ความลำเค็ญ และครูอ้น มองทะลุความยากไปถึงจุดหมายปลายทางได้อย่างมีวิมุติภาวะทุกระยะ ทุก ๆ วันครูอ้นทำงานเสมือนว่ากิจกรรมในแผนงานที่ครูวางไว้นั้นมันหลัง ไหลออกมาอย่างไม่ขาดสาย วันแรกที่สระชุดใหม่ของครูได้นำฝนตกชั่ง แม้ จะยังน้อยนิดและเป็นสีแดงขุ่นคลั้ก ครูก็อาบด้วยความชื่นใจเพราะเป็นครั้งแรกที่ไม่ต้องรอรถขายนํ้า ซึ่งอาจจะมาส่งหรือไม่มาก็ได้ (แม้จะส่งไปแล้ว ก็ตาม) ครูเคยอยู่อย่างไม่ได้แตะน้ำชำระกายถึง ๔ วันเต็ม ๆ มาแล้ว

เด็ก ๆ ที่เข้ามาเยือนเริ่มมีหลายวัยขึ้น วัยรุ่นระดับมัธยมเริ่มเข้า มาเป็นบางครั้ง ครูอ้นสนทนาหรือตอบคำถามเด็ก ๆ ด้วยสาระและ

■ อ่าน - เขียน เรียน - เล่น

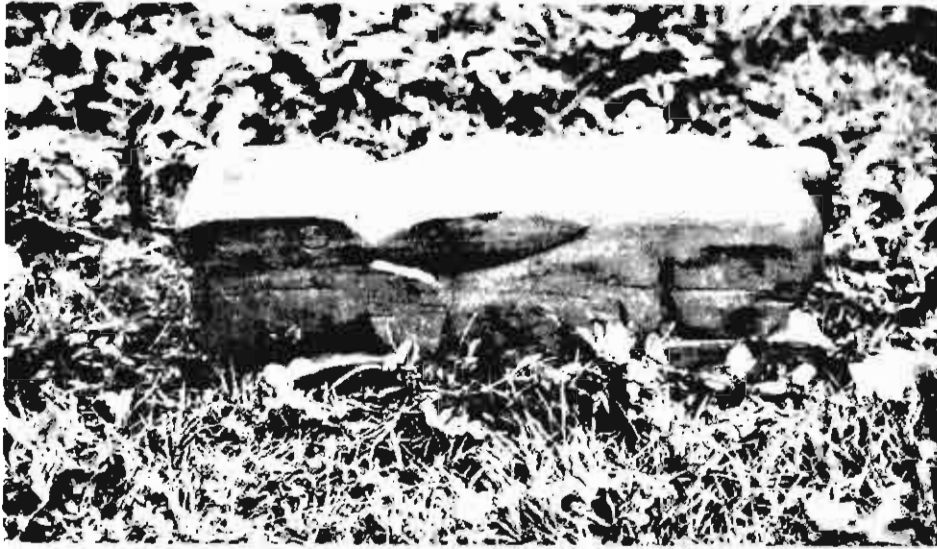
สิ่งที่เด็กถามก็คือสิ่งที่ครูอันกำลังทำ และสิ่งที่ครูอันกำลังทำ ก็ล้วนเป็น
 สิ่งที่น่าตั้งคำถามสำหรับเด็ก ๆ เด็ก ๆ เห็นครูเอาเย็บ (ซึ่งกำลังจะสูญพันธุ์
 อยู่แล้วในพื้นที่นี้) มาปล่อยในสวน เอาหอยขมมาปล่อยลงสระ เห็นครู
 ค่อย ๆ บรรจงขุดเศษดินออกจากรากไม้ที่ถูกขุดรากถอนโคน (ในช่วงที่ครู
 ไม่อยู่) เห็นครูบุหินกาบที่พื้นและผนังห้องน้ำ เห็นครูใช้คีมยึดดัดเส้นลวด
 ที่ร้านอุปกรณ์ก่อสร้างมัดของมาส่ง เมื่อยึดแล้วครูมัดเป็นกำแล้วเก็บอย่าง
 เป็นระเบียบ ครูตากผ้าตามกิ่งไม้ ครูเอาใบพืชบางชนิดมาทดสอบการตก
 ตะกอน ครูซื้อหน่อกล้วย มันท้าว ทุ่น และหัวบุกมาปลูก ครูเลื่อยไม้,
 เจาะรู, แล้วร้อยเชือกทำเป็นชิงช้า ครูไม่ให้ช่างก่อสร้างเผาเศษไม้ชิ้นใหญ่
 น้อยที่เหลือจากงานสร้าง แล้วครูก็เอา "เศษไม้" เหล่านี้มาแกะเป็นรูปตุ๊กตา
 ลีลาทำทางต่าง ๆ ครูเอาพริ้นท์เอ้าท์แปลนบ้านที่ครูออกแบบไว้ (ตั้งแต่
 ยังมีกำลังใช้คอมพิวเตอร์ในกรุงเทพฯ) มาดูมาแก้ไข

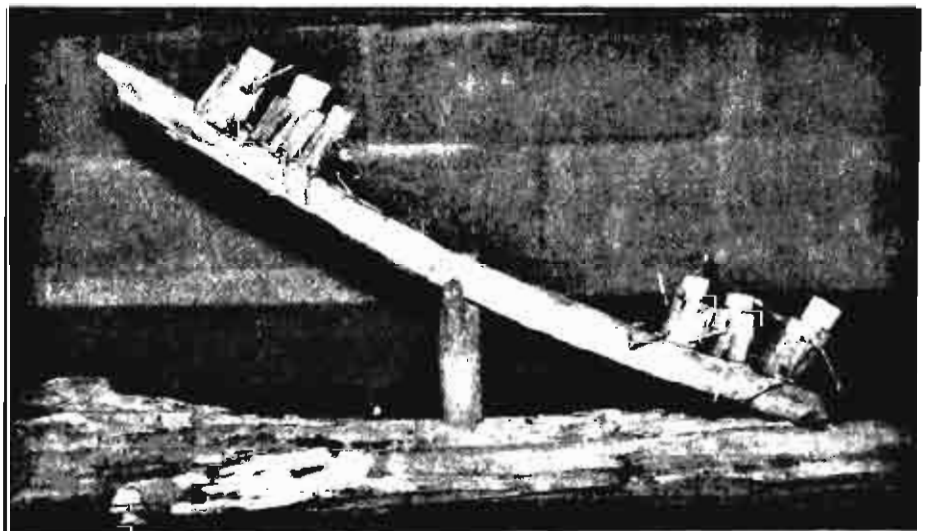
■ ครูกำไม้กระดานหกให้เด็กเล่น

ครูชุดดินตั้งเสาทำไม้หกให้เด็กเล่น ครูแกะไม้ให้เป็นตัวอักษร อ่านได้ว่า “ระเมียรไม้ พื้นที่อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่า” แล้วตั้งเสา ขึ้นป้ายเป็นชื่อพื้นที่ของครู เทียง ๆ หรือป้ายอ่อนครูตีพิมพ์หรือไม่ก็อ่าน หนังสือ ครั้นนั้นนิตยสาร Australian Geographic (นิตยสารกองแรก ที่ครูนำติดตัวไป) เป็นที่ถูกใจของเด็ก ๆ มาก ครูและเด็ก “อ่าน” ไปด้วยกันทั้ง ๆ ที่เป็นภาษาอังกฤษ เพราะสัตว์หลายชนิดในนั้นครูบอกรายละเอียด ได้ทั้งจากหนังสือและประสบการณ์ตรงของครู ส่วนเด็กก็มีประสบการณ์ตรง มาเสริมโดยที่ Australian Geographic ฉบับนี้ทำไม่ได้ คือเสียงร้อง ของสัตว์ที่เด็กส่งเสียงแทรกให้ทันทีที่เล่าถึงสัตว์ชนิดนั้น ๆ

บางวันครูทำอาหาร (สูตรคิดค้นทดลองเอง) ให้ชิมกันถ้วนหน้าแล้ว ช่วยกันเก็บเศษอาหารไปทำปุ๋ย บางวันครูไปหาซื้อผักพื้นบ้านในตลาด ครู

- เศษไม้หัวเสาที่เพื่อนบ้านให้มา
ครูนำมาแกะเป็นกระต่ายชุดมะพร้าว

- ครูทำไม้กระดานหกให้เด็กเล่น แล้วครูก็
จำลองภาพเด็กเล่นเป็นงานประดิษฐ์

สอบถามข้อมูลจากแม่ค้า แล้วกลับมาพินิจเปรียบเทียบกับต้นที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่
ของครู บางทีครูเดินถือตำราพรรณพฤกษไปเทียบข้อมูลกับต้นจริงในสวน
บางครั้งครูก็ขอฟังตำนานฟังผญาที่เกี่ยวข้องจากผู้เฒ่าท่านหนึ่งที่แวะมาเยือน
บางวันครูและเด็กก็ผลัดกันเล่านิทาน ส่วนวันไหนมีการปอกฝานผลไม้ก็จะ
เห็นครูเก็บเมล็ดตากไว้เพาะ และ...อื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้นบ้าน (ที่ยัง
ไม่เสร็จ) จึงแสนจะสนุกสนานรื่นเริงและเป็นที่เสวนาอย่างน่าตื่นตาตื่นใจ
ทุกเมื่อสำหรับเด็ก ๆ

เด็ก ๆ เล่นนิทานประกอบการแสดงให้ครูดู

แขกประจำ

คำเล่าขานสารส่งถึงกัน แบบปากต่อปาก ในที่สุดเด็กจำนวนมากขึ้นทุกทีก็กลายเป็นแขกประจำของครูอัน แรก ๆ ทั้งผู้ใหญ่ (ที่ตั้งใจมาพื้นที่ครูอัน) และเด็ก (ที่ตั้งใจมาหาครูอัน) ต่างใช้วิธีมุด ลอด ปีนป่าย หรือไม่ก็ฉีกรั้วครูเข้ามา ครูจึงหา “ระฆัง” มาแขวนไว้ให้เคาะสัญญาณ “ระฆัง” ที่ว่านี่คือแผ่นเหล็กและน๊อตที่ติดมากับไม้หมอนรถไฟที่การรถไฟฯ เลิกใช้งานแล้วและนำออกจำหน่าย ครูอันซื้อไม้หมอนเล่มนี้มาทำรั้ว ครูแขวนระฆังอีกชุดหนึ่งไว้ที่ตัวบ้านเพื่อเคาะตอบก่อนจะเดินหรือถีบจักรยานไปเปิดประตู ปราบว่าเสียงระฆังดังเกือบจะทั้งวัน เพราะต่างคนต่างมา เวลานั้นบ้าง เวลา นั้นบ้าง กติกาเพื่อการไม่เบียดเบียนกันจึงค่อย ๆ เกิดขึ้น เริ่มแต่ข้อสรุปตกลง ลำดับแรกว่า ประตูจะเปิดเวลา ๕.๐๐ น. เพื่อให้เด็ก ๆ มีเวลาช่วยงาน บ้านก่อนที่จะเข้ามาในพื้นที่ และช่วงเย็นราว ๑๕.๐๐ น. จะเป็นเวลาแยกย้ายกันกลับบ้าน ผู้ที่ตั้งใจมาอยู่ทั้งวันจะตระเตรียมอาหารกลางวันของตนมา พร้อม ส่วนครูบางครั้งจะมีกับข้าวหรือขนมสมทบให้ตามอัธยาศัย ช่วงปิด

ภาคเรียนเด็ก ๆ เข้ามาได้ทุกวันตามปรารถนา ส่วนช่วงเปิดภาคระหว่างจันทร์ถึงศุกร์เว้นไป เพราะกว่าจะเลิกเรียนกว่าจะมาถึงและกว่าจะกลับบ้านก็จะค่ำ อาจทำให้ทางบ้านเป็นห่วงกังวล วันหยุดจึงค่อยเข้ามา เด็ก ๆ เข้าใจและปฏิบัติได้ตามกติกา จนกระทั่งมีอยู่จันทร์หนึ่งในช่วงเปิดภาคเรียนมีเด็กมาเคาะประตู ครูอันถามด้วยความประหลาดใจว่า “เรามากงพบกันวันหยุดไม่ใช่หรือครับ?” เด็กตอบว่า “ก็วันนี้พวกหนูหยุดนี่คะ คุณครูไปลัมนา” ประตुरะเฌียรไผ่จึงเปิดให้ในวันนั้นด้วยถือว่าเด็กได้ทำตามกติกาที่ตกลงกันไว้ว่าจะมาใน “วันหยุด!” ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงหลัง ๆ นี้มีวันหนึ่ง (ระหว่างเปิดเรียน) เด็กนักเรียนกลุ่มหนึ่งพากันเดินเข้ามาที่ระเฌียรไผ่ บอกว่า “วันนี้คุณครูให้มาเรียนกับครูอัน!”

ครูอันไม่เคยรู้เลยว่าเด็กจะมากันหรือไม่ เมื่อไร และกี่คน เพราะทุกอย่างเป็นไปโดยปราศจากการนัดหมาย แต่เคลื่อนไหวขยับขยายไปตามธรรมชาติ ครูก็ทำงาน ดำเนินชีวิตของครูไป ครูโอภาปราศรัย แลกเปลี่ยนถ่ายทอด และแบ่งปันอย่างเต็มใจเมื่อเด็กมา ช่วงก่อสร้างเรือนอิฐบล็อด-ประสานครูต้องทำงานหนัก เด็ก ๆ ยังคงเข้ามาวิ่งเล่นหรือทำการบ้านอยู่ในสวนโดยไม่กวนครู แต่สังเกตว่าเขาคอยจับตาดูว่าเมื่อไรครูพอมีเวลาก็จะรีบเข้ามาคลุกคลี ปัญญาที่อกเงยอยู่เสมอและจิตใจที่ดงามของครูคงทำให้เด็กได้ทั้งความรู้และความสบายใจ ผู้เขียนเคยฟังครูอันให้บรรยายในเรื่องเดียวกันแต่ต่างกรรมต่างวาระได้โดยไม่รู้เบื่อ เพราะไม่มีลักษณะซ้ำซาก หากแต่เป็นการเพิ่มพูนความรู้ มิฉะนั้นก็เสริมความเข้าใจ หรือไม่ก็ขยายโลกทัศน์อย่างมีรูปธรรมแดนสิ้นสุด

กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาตินี้มีส่วนกระตุ้นให้เกิดนิสัยใฝ่ศึกษาอย่างจริงจั่งมาแล้วตั้งแต่ครั้งที่ครูอันยังทำงานโรงเรียนชุมชนอีสาน ซึ่งฝ่ายสนเทศจะมีเวลาพูดคุยกับเด็ก ๆ มากน้อยก็ในช่วงค่ำ ครูอันพา

■ เกษอาหารใช้กำน้ำจุลินทรีย์

เด็ก ๆ ดูดาว เล่าเรื่องราวเอกภพ นานเข้าวันหนึ่งเด็กประถมถือหนังสือเรียนมาหาครูแล้วตั้งคำถามเกี่ยวกับภาพประกอบเรื่องดวงดาวในหนังสือเล่มนั้นว่าน่าจะผิดพลาด ครูอ่านและเด็กช่วยกันตรวจสอบก็พบว่ามีส่วนคลาดเคลื่อนจริงดังข้อสังเกตของเด็ก การเรียนรู้ที่จะตรวจสอบ ประเมินสิ่งที่เรียกว่า ‘ความรู้’ หรือ ‘แหล่งความรู้’ จึงเป็นหัวข้อเสวนากันต่อไปในวันเช่นนั้น

ที่ระเมียรไม้ บางวันมีเด็กเข้ามา ๒-๓ คน บางวันนับสิบ และที่เคยมีมากที่สุดก็คือ ๕๐ คน ครูอ่านปรับแผนพัฒนาพื้นที่ตามเงื่อนไขที่เด็ก ๆ ร่วมเสนอ และยังมีแผนเอื้อไว้สำหรับกิจกรรมชีวิตที่หลากหลาย เพราะครูตั้งใจทดลองประยุกต์แนวคิดจิตวิญญาณของ “หลักสูตร” โรงเรียนชุมชนอีสานให้เป็นกระบวนการที่สามารถสื่อสารผ่านศักยภาพโดยธรรมชาติของเด็ก ๆ ที่นี้ด้วย

■ ฟ้าบ้าน : บอร์ดนิทรรศการของครู

ต้นเค้า "หลักสูตร" ที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก
สังเคราะห์ขึ้นจากประสบการณ์การเรียนรู้และทดลองร่วมกันระหว่างปราชญ์
ชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชาวบ้านโรงเรียนชุมชนอีสาน และสถาบันชุมชน -
ท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน เป้าหมายของหลักสูตรเป็นการเน้นสร้างบรรยากาศและ
วัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่เพื่อฟื้นฟูและพัฒนาจิตสำนึกควบคู่ไปกับการพัฒนา
สติปัญญาวิชาการวิชาชีพ เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นทั้งคน สถาบันสังคม และ
ชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนกลาง เป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการ
เชื่อมโยงและสร้างสรรค์ทางสังคมใน ๓ มิติใหญ่ คือ

มิติการจัดการต้นทุนชีวิต ในบริบทโรงเรียนชุมชนอีสานได้แก่เรื่อง
การฟื้นฟูปรับปรุงบำรุงดิน การจัดการแหล่งน้ำ ไร่นา ความหลากหลายทาง
ชีวภาพ การจัดทำเกษตรประณีต ฯลฯ

มิติคุณภาพชีวิต ได้แก่เรื่องของการบริโภค สุขภาพ พละนาถัย
ครอบครัว สภาพแวดล้อม ฯลฯ

มิติการพัฒนาชีวิตและสังคม ได้แก่ เรื่องของการแปรรูป เพิ่มมูลค่า การออม กองทุนชุมชน การพัฒนาความหลากหลายของกิจการงานอาชีพ และเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ฯลฯ

ครูอันซึ่งได้เคยเรียนรู้และเข้าใจในแก่นสารของหลักสูตร จึงเชื่อมโยงเข้าสู่การเรียนรู้ของรุ่นเยาว์และเด็กเล็ก นับวันจิตสำนึกแห่งการทำเกษตรกรรมประณีต การปลูกพืชหลากหลายที่เลี่ยงการใช้สารเคมีและให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลของระบบนิเวศก็ค่อย ๆ ถ่างทอดโดยธรรมชาติสู่การรับรู้ สัจจิตสำนึกของเด็ก ๆ ซึ่งเกือบทั้งหมดมาจากครอบครัวเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว

การดำรงชีวิตและกระบวนการทำงานทุกขั้นตอนของครูเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับเป้าหมายและหลักการด้านคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน ครูไม่เคยปล่อยให้มีการล่องละเมิดวินัยในเรื่องเหล่านี้ แต่ด้วยวิธีที่ละมุนละไม เพราะครูเข้าใจและให้ความสำคัญกับสภาพการณ์ที่เด็กเผชิญในชีวิต ผู้เขียนเคยพบข้อเขียนที่เด็ก ๆ ในระเมียรไม้เขียนเรื่อง “สวนครูอัน” ฉบับหนึ่งมีวลีลงท้ายว่า “... และที่นี่มีระเบียบวินัยมาก” วลีนี้อยู่ในท้องเรื่องซึ่งมีน้ำเสียงเป็นบวกทั้งเรื่อง

■ เด็กช่วยกันทำบัวลอยคุณภาพ

■ ฟากฝีมือไว้ที่กำแพง “เรือนหนังสือ”

ครูอันเอื้อให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้ในฐานะผู้กระทำได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงปลา เพาะกล้า ทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ และการวางแผนใช้ต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธีและอย่างมีความอาทรถนอม ครูและอาจารย์ของครูใช้กระบวนการสารสนเทศช่วยสร้างสิ่งเร้าให้เด็กเกิดความต้องการการเรียนรู้ ทดลอง หรือต้องฉกฉวยในพฤติกรรมที่ผ่านมา และใช้ข้อเสนอแนะรอบตัวเด็กเป็นปัจจัยทั้งในระยะสังเกต ระยะรับรู้เรียนรู้ ระยะคิดไตร่ตรอง ระยะลงมือปฏิบัติ และระยะผลัดกันเล่าเสนอ เมื่อเมล็ดพันธุ์ที่ครูแบ่งปันให้ไปเพาะเริ่มเห็นผล เด็ก ๆ ก็ตื่นเต้นชวนกันไปเคาะระฆังแต่เช้าตรู่เพื่อชวนครูไปดูผลงาน ผู้ใหญ่จากหลายบ้านเริ่มมาขอแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้

หันมาดูเรื่องสุขภาพ อนามัย และสิ่งแวดล้อม ครูอันไม่เคยออกปากห้ามเมื่อเด็กรับประทานอาหารหรือขนมที่ไร้คุณค่า หรือทิ้งขยะเกลื่อนกลาด หรือลืมนั่งเรื่องความสะอาดในการกินการอยู่ แต่ครูจะค่อย ๆ โยงให้เห็น “ความจริง” เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ เมื่อสบโอกาส ครูไม่รีบร้อน แต่ก็ไม่เคยลืมนั่งเตือนนี้น้ำสมุนไพรหลากหลายที่ครูต้มให้เด็ก ๆ ดื่มกลายเป็นกิจกรรมที่หนุ่มสาวในหมู่บ้านเริ่มทำขึ้นแจกจ่ายในงานบุญงานเลี้ยงแทนน้ำอัดลมบ้างแล้ว เด็ก ๆ ยังได้รู้ว่าฟักทอง เตย และอัญชัญทำให้ขนมบัวลอยกลายเป็นสีเหลือง เขียว และสีครามสุดสวยงามน่าชมและน่าชิมได้อย่างไรโดยไม่ต้องใช้สีสังเคราะห์ และอีกสารพัดเรื่อง เตี่ยวนี้ระเมียรไม้ไร้เศษของลูกอมหรือห่อขนมกรุบกรอบ และเมื่อปีที่แล้วที่บ้านน้อยบุตาวงศ์ ธรรมชาติทำความสะอาด ก็ได้ครูและบรรดา “ลูกศิษย์” เป็นกำลังสำคัญด้วย แต่กระนั้นครูก็บอกว่าถ้าทุกคนปฏิบัติถูกต้องทุกครั้ง ก็จะไม่ต้องเสียเวลากับมหกรรมเยี่ยงนี้ และหมู่บ้านก็จะมี ความสะอาดอย่างถาวรด้วย

มีอยู่วันหนึ่งครูอันไปรดน้ำต้นไม้อยู่ที่ท้ายสวนด้านหนึ่งนานนับชั่วโมง

ครั้นเดินกลับมาบริเวณเรือนพัก พบว่าก๊อกน้ำในห้องน้ำด้านนอกเปิดอยู่ น้ำท่วมไหลนอง เย็นวันนั้นอาจารย์ของครูโศภิตพท์มาถามข่าวคราวตามปกติ ครูเล่าเรื่องนี้ให้ฟังด้วย อาจารย์ของครูช่วยแต่งเนื้อเพลงสวมทำนองเพลง ลามะลิล่าให้ครูหาโอกาสนำไปร้องกับเด็ก เนื้อเพลงมีว่า

ลา มะลิล่า ขึ้นต้นเป็นมะลิซ้อน พอแตกใบอ่อนเป็นมะลิล่า
 ห้องน้ำครูอันสะอาด (ซ้ำ) เพราะครูล้างปิดกวาดเป็นเวลา
 ลา มะลิล่า . . .
 ทำยังไงจะไม่เปื้อนเปราะ (ซ้ำ) ถอดรองเท้าเสียเถอะกะงานดา
 ลา มะลิล่า . . .
 เข้าใช้ให้สำราญดวงจิต (ซ้ำ) ครั้นพอเสร็จกิจราดน้ำด้วยนา
 ลา มะลิล่า . . .
 ก๊อกน้ำอย่าเปิดทิ้งไว้ (ซ้ำ) น้ำล้นไหลไปเสียตายหนักหนา
 ลา มะลิล่า . . .

เด็ก ๆ จำได้ขึ้นใจ และร่วมร้องกันไปอย่างสนุกสนาน ตั้งแต่นั้น มาครูไม่เคยประสบปัญหาเรื่องห้องน้ำอีกเลย กระบวนการทำนองนี้ที่ครูใช้ในการป้องกัน บำบัดรักษา ตลอดจนฟื้นฟูจิตสำนึกและส่งเสริมปัญญาเกิดขึ้นทั้งในการเล่น การเรียน การเรียนจากการเล่น และการทำงาน ผลเนื่องจากการประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือจากการเล่น การปฏิบัติทดลองนี้ย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการยกระดับศักยภาพพฤติกรรมประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งที่ลึกลงไปก็คือการเปลี่ยนแปลงจากด้านใน คือด้านความรู้ความเข้าใจ ความคิดและจิตสำนึก ทักษะ และค่านิยมต่าง ๆ พลังและเวลาที่ครูอันเอื้อให้กับเด็ก ๆ จึงมีคุณค่าความหมายยิ่งนัก

เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ ได้ดู ได้ช่วยทำเมื่อครูนำผลผลิตมาแปรรูป เด็ก ๆ

- เด็กๆ มาชวนครูไปดูพลวาน
การปลุกต้นไม้ที่เขาได้เมล็ดพันธุ์ไปจากครู

- อ่านหนังสือ

ได้ฝึกหัด “ออม” หนังสือไว้ใช้ร่วมกัน และนั่นคือที่มาของกิจกรรมอีกหลายชนิด ครั้นเมื่อเด็กมากขึ้น ๆ ครูเริ่มไม่มั่นใจเรือนไม้ที่อยู่ใกล้สระน้ำลึก ซึ่งเมื่อได้ฝนนับวันระดับน้ำก็สูงขึ้นทุกที ครูจึงวางแผนย้ายมาใช้เรือนหนังสือแทนในปัจจุบัน เรือนหนังสือนี้เด็ก ๆ หลายต่อหลายคนมีส่วนร่วมในการออกแบบโดยคนที่เขียนหนังสือเป็นก็เขียนมาแล้วให้ครูฟังว่าอยากให้เรือนหนังสือของพวกเขาเป็นอย่างไร บางคนใช้วิธีวาดรูป เด็กเล็กบอกเล่าด้วยวาจา ครูเอาข้อมูลทั้งสามทางมาผนวกประสานกันออกมาเป็นเรือนหนังสือสำหรับเด็ก ๆ ที่ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้หลากหลายกว่าที่ระบุไว้ในชื่อเรือน

ทั้งหลายทั้งปวงทั้งที่กล่าวและที่มิได้กล่าวไว้ในบทความนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวดเร็ว (ตามธรรมชาติแห่งพลังเด็ก) และริเริ่ม คักยภาพที่แตกต่างหลากหลายและแฝงเร้นของเด็กแต่ละรายฉายชัด พร้อม ๆ กับความผูกพันฉันครูและศิษย์ที่เด็กมีต่อ “เพื่อนบ้าน” รายใหม่ ทำให้ในบางวาระกติกาบางเรื่องกลายเป็นเรื่องรองเพื่อระคองความบริสุทธิ์ละมุนแห่งจิตใจเด็ก เช่นวันที่ครูอันเห็นเด็ก ๒ คนมาเคาะระฆังผิดเวลา ประตुरะเมียรไม้เปิดรับเพราะทั้งสองเพียงปรารธนามาส่งข่าวผลการคัดเลือกงานศิลปะฝีมือของพวกเขาที่โรงเรียนให้ครูได้ร่วมรับทราบ แล้วก็ลากลับไปเย็นวันใหม่อีกกลุ่มหนึ่งก็เข้ามาเพื่อवादลวดลายที่ทำแม่ไม้มวยไทย (ที่โรงเรียนฝึกสอนให้ในวันนั้น) ให้ครูดู แล้วก็ลากลับไป และแต่ละวัน... ยังมีอะไรต่อมิอะไรที่พวกเขาอยากจะทำเล่าสู่ครูฟัง

แต่บางครั้งก็เป็นกรณีชวนสงสัยของผู้ปกครองและผู้ใหญ่รอบข้าง วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๓ แม่โสภณผู้กล้าหาญรับอาสาเป็นตัวแทนมาสืบความ (วันนั้นผู้เขียนอยู่ในระเมียรไม้พอดี) แม่โสภณบอกว่า “พวกเราสงสัยว่าทำไมเด็ก ๆ ของเราหายไปไหนกันหมดจากลานบ้านที่เคยเล่น มันบอกว่าไปสวนครูอัน ไปสวนครูอัน พวกเราหลายคนก็อยากรู้ว่าไอ้ครูอันนี่มันเป็น

ใคร มันมาทำอะไรที่นี่ แล้วอย่างลูกหนู มันเคยถือง่ามกระสุนออกจากบ้านทุกวัน ตอนนี้ทำไมมันไม่ถือ มันมาหาครูอันจริงหรือเปล่า มาทำอะไรกัน..." ครูอันดีใจที่พบผู้ปกครองที่ใส่ใจและกล้าศึกษาพิสูจน์เพียงนี้ แม่โสภาสืบลาวราวเรื่องอยู่ประมาณ ๒ ชั่วโมงก็ลากลับไป แถมฝากครูให้ช่วยฝึกให้ลูกกินผักให้ด้วยเพราะลูกไม่ยอมกินเลย และเธอทิ้งท้ายก่อนจากไปว่า "รู้ยังจ้ะให้ลูกมาตั้งนานแล้ว"

แขกของครูอันค่อย ๆ ขยายวงจากเด็กจำนวนน้อยเป็นเด็กจำนวนมาก เป็นผู้ปกครอง เป็นญาติผู้ใหญ่ เป็นผู้สัจจรผ่านที่ล่วงรู้เรื่องของครูจากคำบอกเล่า กิจกรรมที่เด็ก ๆ ร่วมคิดร่วมเล่นก็ก้าวจากเล็กไปใหญ่ จากตื่นไปลึก จากเรื่องหนึ่งไปสู่เรื่องและรูปแบบที่หลากหลาย ถึงบัดนี้ชุมชนทั้งในตลาด ในอำเภอ และในหมู่บ้านเริ่มมาเยี่ยมเยือน บ้างก็เจือจานเครื่องเขียน เครื่องใช้ ตามวาระโอกาสและตามหลักการของระเมียรไม้ ทุกคนร่วมใจโดยมิได้ร้องขอหรือนัดหมาย รวมทั้งหนังสือหนังหาที่แบ่งปันมาจากกรุงเทพฯ เด็ก ๆ ซึ่งได้รับคิตรสจากการฟังครูอันดีชิมทุกบ่อยเริ่มกระหายที่จะฝึกดนตรี คุณอาภา (รุ่นพี่ในตลาด) ก็จัดหาถังกะลุงให้ทั้งชุด และได้ครูอืดเดินทางไปฝึกสอนให้โดยไม่คิดค่าตอบแทน ศาสตราจารย์มงคลสิทธิ์โสภณ (อดีตคณบดีคณะศิลปศาสตร์ และศาสตราจารย์คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) มอบบทกลอน "พฤษพานานาพรรณ" (ขึ้นต้นว่า "ชวนชม นมแมว แด้ว ตะแบก จำปีแขก ข่อย ข่า มหาหงส์ นาคบุตร พุดจิบ ปิ๊ป ประยงค์ กาหลง ชงโค โสน จันทน์...") ต้นฉบับลายมือของท่านให้พิมพ์เลื่อยิดจำหน่ายเพื่อสะสมเป็นทุนไว้ทำกิจกรรมเด็ก ครูอันบอกเล่าให้เด็กได้ล่วงรู้ถึงความเมตตาที่มาจากผู้อยู่เบื้องหลัง เด็ก ๆ พากันนำดอกไม้ใบหญ้ามาตกแต่งบนกระดาน บ้างก็วาดภาพ และเขียนคำขอบคุณส่งไปยังผู้มีน้ำใจที่เขายังไม่เคยได้เห็นหน้า

■ ครูและเพื่อนบ้านช่วยกันทำอาหารให้เด็ก

เพื่อนบ้าน ธรรมเนียมชีวิต และสิทธิเด็ก

ครูอันไม่ใช่ นักพัฒนา ครูอันไม่ได้พาโครงการใด ๆ มาสู่หมู่บ้าน ครูเพียงตั้งใจมาใช้ชีวิตที่นี่ แล้วครูก็มีมิตรโดยอัตโนมัติเป็นเด็ก ๆ ที่พากันเรียกขานครูว่า “ครูอัน” ผู้เขียนอยากจะกล่าวว่าถ้าไม่ใช่เพราะความไร้เดียงสาก็เป็นความ “ตาถึง” ของเด็ก ๆ

เมื่อมีคนขึ้นชมการรังสรรค์พัฒนาพื้นที่ของครูอัน ครูมักจะตอบว่า “ผมเพียงผ่านมาดูแลรักษาพื้นที่นี้ชั่วคราว (คงหมายถึงชั่วชีวิตหนึ่ง) เมื่อผมจากไปพันธุระหน่าที่นี้ก็คงผันไปสู่ท่านอื่น”

ผู้คนในพื้นที่ที่เคยกังขาเริ่มออกปากว่า “ครูอันทำได้จริง ๆ” พ่อผาย สร้อยสระกลาง จากบ้านสระคุณ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อคำมิมุ่งคุณ พ่อจันทร์ที ปทุมภา พ่อประสาร พลแสน และพ่อประจวบ ชัยนา พร้อมครอบครัวจากบ้านโนนรัง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา มาเยี่ยมครูอันเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๔ พ่อ ๆ แม่ ๆ เหล่านี้ออกปากว่า “ผิดคาด คิดไม่ถึงว่าจะทำได้ขนาดนี้” พ่อผายเอ่ยว่า “เห็นพื้นที่เห็นงาน

อาจารย์อ่านแล้ว ผมรู้สึกว่่าดีกริสมตก” พ่อต๋วนและพ่อใหญ่อีกท่านหนึ่ง (อายุ ๗๐ เศษ) ซึ่งเป็นคนเก่าแก่แห่งบ้านบุตาวงษ์ พวกกันมาเยี่ยมครูอ้น พ่อปรารภว่า “เคยฝัน (คือปรารถนา) จะเห็นพื้นที่ที่คนไม่กล้าผ่านผืนนี้เจริญอย่างนี้ แล้วก็ได้มาเห็นจริง ๆ” พ่อต๋วนเปรยก่อนกลับว่า “วันนี้ถือว่าเข้ามาคุยกับครู กลายเป็นว่า ได้มาคุยกับพระ”

คนหนุ่มสาวบางคนมาชมสวนครูแล้วอยู่เฉยไม่ได้ รีบกลับไปลงมือในพื้นที่ตนเองในเย็นวันเดียวกันนั้นเลยก็มี โดยเฉพาะกิจกรรมการเลี้ยงปลา การหาพันธุ์ไม้มาปลูกไว้ทำอาหาร เครื่องดื่ม และยา เพราะได้รู้คุณค่าเมื่อได้มาชิมมาใช้ในสวนครูอ้น คนเก่าแก่ดีใจที่นกบางชนิดที่เคยมีอยู่แล้วหายไปได้กลับคืนมา ลัต์ว์ต่าง ๆ มาชูกอดครูอ้นทำงานโดยไม่ต้องระแวงภัย

เกือบสามปีแล้ว บรรดาต้นไม้ของครูชูกิ่งใบไสว ดอกไม้เริ่มบาน นกน้อยก็ร้องเพลง พ่อเล่อ มิตรคนแรกของครูที่บ้านน้อยบุตาวงษ์เปิดเผยว่า ช่วงแรก ๆ ที่บางคนเริ่มพอใจอรัยาศัยของครู พ่อเล่อได้เตือนว่า “อย่าเพิ่งไปรักมัน รู้หน้าไม่รู้ใจ” แต่บัดนี้พ่อได้สอนป้อ (ลูกชาย) ว่า “ให้เอาเยี่ยงครูอ้น”

จากเหตุการณ์วันแรกในพื้นที่ที่ค่อย ๆ คลี่คลายมาในปัจจุบัน ครูอ้นจะนึกคิดอย่างไรผู้เขียนยังไม่เคยถาม แต่สำหรับผู้เขียนสิ่งเหล่านี้สะท้อนและยืนยันความจริงที่ว่า “ใบไม้ไหวดอกไม้ตระการบานสะพรั่ง ย่อมมาหลังเหมันต์อันแสนหนาว ผ่านวันขึ้นคืนยากตรากตรำยาว จึงถึงคราวฟ้าปรายประกายทอง ผู้วิริยะบากบั่นและฟันฝ่า ผ่านเหมันต์เท้านั้นจึงมาเป็นเจ้าของ ฤดูใบไม้ผลิฝนอันเรื่อรอน ธรรมประคองบุคคลซึ่งเข้าถึงธรรม” (แต่งด้วยแรงบันดาลใจจากวรรคสุดท้ายของ Ode to the West Wind ของ Shelley ที่ว่า “If Winter comes, can Spring

be far behind?”)

ครูอ้นยังคงดำเนินชีวิตไปตามปกติตามแผนชีวิตที่ครูปรารถนา เรื่องเด็กและผู้ใหญ่ที่ผ่านเข้ามา ครูถือว่าเป็นพันธกิจสามัญที่เพื่อนบ้านหรือ มนุษย์พึงมีต่อกัน และคำตอบเพียงเท่านั้นเท่านั้นที่ครูมีให้กับทุกคน

ตามธรรมเนียมชีวิต เด็กมีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะได้อยู่ในสภาพแวดล้อม ที่ดี มี “อาหารคุณภาพ” บำรุงทั้งร่างกาย สมอง และจิตใจของเด็ก “เพื่อน บ้าน” อย่างครูอ้น (อภิชาติ เจริญมา) เป็นรูปธรรมของสภาพแวดล้อมที่ ทรงคุณค่าและความหมายยิ่งแก่เด็กทั้งหลายที่บัดนี้ชุมชนเริ่มมาร่วมใจดูแล

“ระเมียรไม้” ไปรษณียังเข้าไม่ถึง
ติดต่อได้ทางเดียวที่ ครูอัน (อภิชาติ เจริญมา)

โทรศัพท์ ๐๑-๔๘๐-๘๗๖๘

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

และ

ภาคีเพื่อเด็กไทย

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม เป็นกลไกจัดการความรู้ที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนการดำเนินงานมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ โดยมีภารกิจหลักคือ การหนุนเสริม ประสานเชื่อมโยง ให้เกิดความร่วมมือของฝ่ายต่างๆ ที่สนใจประเด็นเนื้อหาเดียวกัน ให้เกิดการจัดการความรู้เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาในเรื่องนั้นๆ

หนึ่งในประเด็นการทำงานที่สำคัญเรื่องหนึ่งคือ เด็ก เยาวชน และครอบครัว ส่วนหนึ่งโครงการฯ ได้ทำหน้าที่เป็นกองเลขานุการภาคีเพื่อเด็กไทย เพื่อประสานความร่วมมือ จัดการ และสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ให้กับสมาชิกเครือข่ายภาคีและผู้สนใจ ผ่านรูปแบบกิจกรรมอันหลากหลาย

ภาคีเพื่อเด็กไทย ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิแม็กไซไซ เป็นการรวมตัวของบุคคล ครอบครัว กลุ่มและองค์กรในสังคม ที่มีการเชื่อมโยงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหนุนเกื้อกันในการดำเนินบทบาทของสถาบันครอบครัว และองค์กรเครือข่าย เพื่อให้เด็ก เยาวชนไทยเติบโตอย่างมีความสุข และสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ